

Tijdschrift

December 2008

Inhoud

Friesland in balans

Een 'Mysterieuse' in
een moderne uitvoering

'Clocks and Watches'
van Gretton

Een 'alternatieve' lepelspil

Museumnieuws,
verenigingsnieuws
en beurzen

Wijziging inleveren kopij

Vanwege een andere taakverdeling bij de redactie dient de kopij voortaan te worden ingeleverd bij E.H. Glasius, mailadres: e.glasius@raivvereniging.nl tel.020-6401093.

De uiterste inleverdatum voor het maartnummer 2009 is:
15 januari 2009

Tekst en beeldmateriaal voldoen bij voorkeur aan de volgende eisen:

- Teksten dienen als Word bestand als attachment te worden gemaïld. Dus bijvoorbeeld niet opgemaakt in het e-mail programma Outlook.
- Ook voor Tijdschrift geldt, dat het digitale tijdperk zijn intrede heeft gedaan. Dit betekent dat de redactie zoveel mogelijk werkt met digitaal beeldmateriaal. Stuur daarom liever geen foto's of ander papieren beeldmateriaal op. Tenzij het echt niet anders kan. Maar ook dan geldt dat de beelden van fotokwaliteit moeten zijn.
- Om digitale beelden in drukwerk om te kunnen zetten is een minimale 'resolutie' noodzakelijk. In de praktijk is een resolutie van minimaal 0,5 mb (500 kb) vereist. (Meer is natuurlijk altijd goed). Beeldresoluties die lager zijn, bijv. 60 kb, zijn op het beeldscherm weliswaar redelijk scherp, maar voor drukwerk volstrekt onbruikbaar.
- U kunt de resolutie controleren door met uw cursor op het 'ongeoopende' fotobestand te gaan staan. Dan verschijnt automatisch het aantal kb's of mb's. Een andere mogelijkheid is om met de cursor op de 'geopende' foto te gaan staan en op de rechtermuisknop te klikken. Door vervolgens naar 'eigenschappen' te gaan, verschijnt de beeldresolutie.
- Ook digitale beelden moeten als attachment worden verzonden, dus niet als onderdeel van een Word document.

Federatie op internet

Informatie over de opzet van de Federatie Klokkenvrienden en de verenigingen die tezamen de Federatie vormen, is te vinden op: www.fed-klokkenvrienden.nl

De webmaster is H. van den Ende junior, te bereiken op h.vande@hendes.com

Redactieadres "TIJDSCHRIFT"

E.H. Glasius
Amsteldijk N 76
1183 TE Amstelveen
e.glasius@raivvereniging.nl
Tel. 020 - 640 10 93

Federatie Klokkenvrienden

De Federatie Klokkenvrienden is een samenwerkingsverband van:
- Vereniging van Vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven
- Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk
- Dutch Section of the Antiquarian Horological Society
- Sectie Uurwerkkerstellers van de Nederlandse Juweliers en Uurwerkenbranche

Bestuur:	namens:
E.H. Glasius, voorzitter W. van der Krogt, secretaris F. van Gurp, penningmeester Ir. K. Roscam Abbing W. van Vliet	Schoonhoven MNU NJU AHS Schoonhoven
Secretariaat:	Dorpsstraat 70a 1842 GW Oterleek 072 - 5346690
Betalingen:	Postbank nr. 7234958 t.n.v. penningmeester Klokkenvrienden, Rotterdam
Website:	www.fed-klokkenvrienden.nl
Vereniging van vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven Secretariaat:	M.G.H.A. de Graaff O. van Götschlaan 7 2082 HV Santpoort Zuid 023 - 5383401 e-mail: www@vriendenvanhetklokkenmuseum.nl
Betalingen:	Postbank nr. 2820594 t.n.v. Vereniging Vrienden
Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk Secretariaat:	W. van der Krogt Dorpsstraat 70a 1842 GW Oterleek 072 - 5346690
Betalingen:	Postbank nr. 3767920 t.n.v. Vereniging Vrienden MNU
Dutch Section Antiquarian Horological Society Secretariaat:	ir. K. Roscam Abbing Anna van Burenlaan 3 2012 SL Haarlem 023 - 5292501 e-mail: www@antiquarianhorologicalsociety.nl
Sectie Uurwerkkerstellers Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche Secretariaat:	Postbus 904 2270 AX Voorburg Koningin Julianalaan 345 2273 JJ Voorburg 070 - 3866248
Samenstelling TIJDSchrift Redactie:	E. H. Glasius M.F. Timmer Ir. L. A. A. Romeyn tel. 0341 - 254265 Drukkerij WC den Ouden bv FusionHouse
Advertenties:	
Druk: Vormgeving:	

Advertentietarieven (excl. BTW)
Bij eenmalige plaatsing:
1/1 pagina, € 150 - 1/2 pagina € 100
Voor vier plaatsingen:
1/1 pagina € 175 - 1/2 pagina € 125
achterpagina € 500

Kleine annonces
(vraag en aanbod): € 15
te voldoen overmaken van dit bedrag op de rekening van de penningmeester; de tekst kan naar de redactie worden gestuurd.

De sluitingsdatum van het volgende nummer is: 15 januari 2009
De verschijningsdatum is: 27 maart 2009

Bij de voorplaat

Wijzerplaat van een tafelklok van Charles Gretton, London
(zie ook pagina 15)

Friese tafelklokken met spillegang en balanswiel

Friesland in balans, deel 1

door: Herman Horselenberg

Deel 1

Bij de term "Friese klok" denken we bijna automatisch aan de Friese stoelklok of staartklok. Dit zijn dan ook wel de meest bekende en meest geproduceerde types, maar dat er in Friesland meer gepresteerd is op klokkengebied is veel minder bekend. Om wat meer balans te brengen in de kennis over wat er is gepresteerd, met uitzondering van de stoel- en staartklokken, wordt in dit artikel een aantal voorbeelden gegeven. De torenuurwerken worden daarbij buiten beschouwing gelaten. Die vormen een aparte groep en vergen een aparte studie.

Friese uurwerkgeschiedenis

Al rond 1600 werden in Leeuwarden astronomische horloges vervaardigd door Wybe Vibrandi. Hij is omstreeks 1565 geboren en afkomstig uit Sneek (1/2). In het Nederlands Goud, Zilver en Klokkenmuseum te Schoonhoven is één van zijn prachtige horloges te zien, gesig-neerd "W. Vibrandi Leoardiaefecit" (afb.1). Ook in de collectie van het Museum Willet-Holthuijsen te Amsterdam bevindt zich een horloge van deze maker. In het Britisch museum te Londen bevindt zich een achtkantig horloge gesig-neerd "Jacob Wijbrants Leoardiaef". Het dateert uit ca. 1630-1640 (3). In hetzelfde museum bevindt zich nog een tweede horloge van een vroege horlogemaker uit Friesland gesig-neerd "Coenrad Jacobs Leoardiaef" (4). Verder maakt Ottema melding van twee horloges, beide gesig-neerd "J. Sillem fecit Léwarde", uit het begin van de 17e eeuw (5) en één gesig-neerd "J. Barrittij Leoardiaef"(6) uit dezelfde periode. In de collectie Vehmeyer bevindt zich een Friese tafel-

klok gesig-neerd "Georgius Petri Leoverdiensis me fecit anno 1626". Volgens de beschrijving in het boek van Vehmeyer was zijn vader rond 1580 al werkzaam in Leeuwarden (afb.2)(7). Rond 1680 vervaardigde de Leeuwarder uurwerk-maker Jacobus Nauta "Haagse" klokjes (afb.3) (8). In Tijdschrift van maart 2008 wordt een zeer

*Afb.1
Horloge van W.
Vibrandi ca.1625
(foto: Nederlands
Goud Zilver en
Klokkenmuseum)*

Afb.2
Tafelklok van J.
Baritti Leovardiae
gedateerd 1626
(foto: Clocks, their
origin and develop-
ment 1320-1880.
H.M. Vehmeyer)

Afb.3
"Haags" klokje van
Jacobus Nauta ca. 1680
(foto: Huygens' Legacy the
golden age of the pendu-
lum Clock. Paleis het Loo)

interessant horloge beschreven uit ca.1720, gemaakt door de Leeuwarder maker Gijsbert Jacob Nauta (9).

In Harlingen was vanaf eind 17e eeuw het klokkenmakersgeslacht Radsma actief. Hiervan is Tjeerd Jacobus Radsma (1686-1770?) het meest bekend. Na een opleiding als uurwerkmaker in Amsterdam kwam hij in 1731 terug naar Harlingen. Hij is vooral bekend om zijn astronomische uurwerken en planetarium-klokken (10/11). In Leeuwarden is van eind 17e tot midden 18e eeuw het geslacht Haakma werkzaam. Hiervan zijn de gebroeders Arent en Theunis het meest bekend (12/13). Zij vervaardigden staande klokken van zeer hoge kwaliteit (afb. 4), vaak met volledige kalender en soms met speelwerk of astronomische aanwijzingen. Van de gebroeders zijn ook tafelklokken bekend waarvan een aantal

is uitgevoerd met spillegang met balanswiel en balansveer. Tot zover het globale overzicht om een indruk te geven van de vele facetten van de Friese uurwerkmakerij.

Friese tafelklokken met spillegang en balanswiel
Hoewel dit type klok bepaald niet voor het oprapen ligt, zijn er de afgelopen zes jaar een achttal in mijn werkplaats geweest, en heb ik er in totaal 14 kunnen traceren. Omdat bij een groep antiquairs, verzamelaars en musea bekend is, dat er bij mij bijzondere interesse en kennis bestaat met betrekking tot dit type klok, vinden ze als het ware vanzelf hun weg naar mijn werkplaats.

Bestemd voor scheepvaart

Over de vraag waarom deze tafelklokken zijn gemaakt, en voor wie, is al veel discussie geweest. Het is vreemd dat deze balansuurwerken werden

*Afb 4
Detail wijzerplaat van
een staande klok van
Theunis Haakma
(foto: Horselenberg)*

gebouwd in een tijd dat de veel nauwkeuriger ankergang met slinger algemeen werd toegepast. Hiervoor moet een speciale reden zijn geweest. De meest gehoorde theorie is dat ze gebouwd zijn voor gebruik aan boord van schepen. In een omgeving als Friesland, waar de scheepvaart zo belangrijk was, is dit eigenlijk een heel voor de hand liggende reden. Maar dan wel als luxe onderdeel van het interieur en niet bedoeld voor navigatie doeleinden.

Deze theorie wordt bovendien gesteund door het feit dat de meeste klokken die ik heb kunnen bekijken, in het midden van de kastbodem een extra gat hebben of in een enkel geval een stalen kram of oog. Verder hebben ze meestal een vlakke achterkant, voorzien van gaten of ogen om deze op te kunnen hangen. Deze voorzieningen zouden kunnen dienen om de klokken op de ondergrond

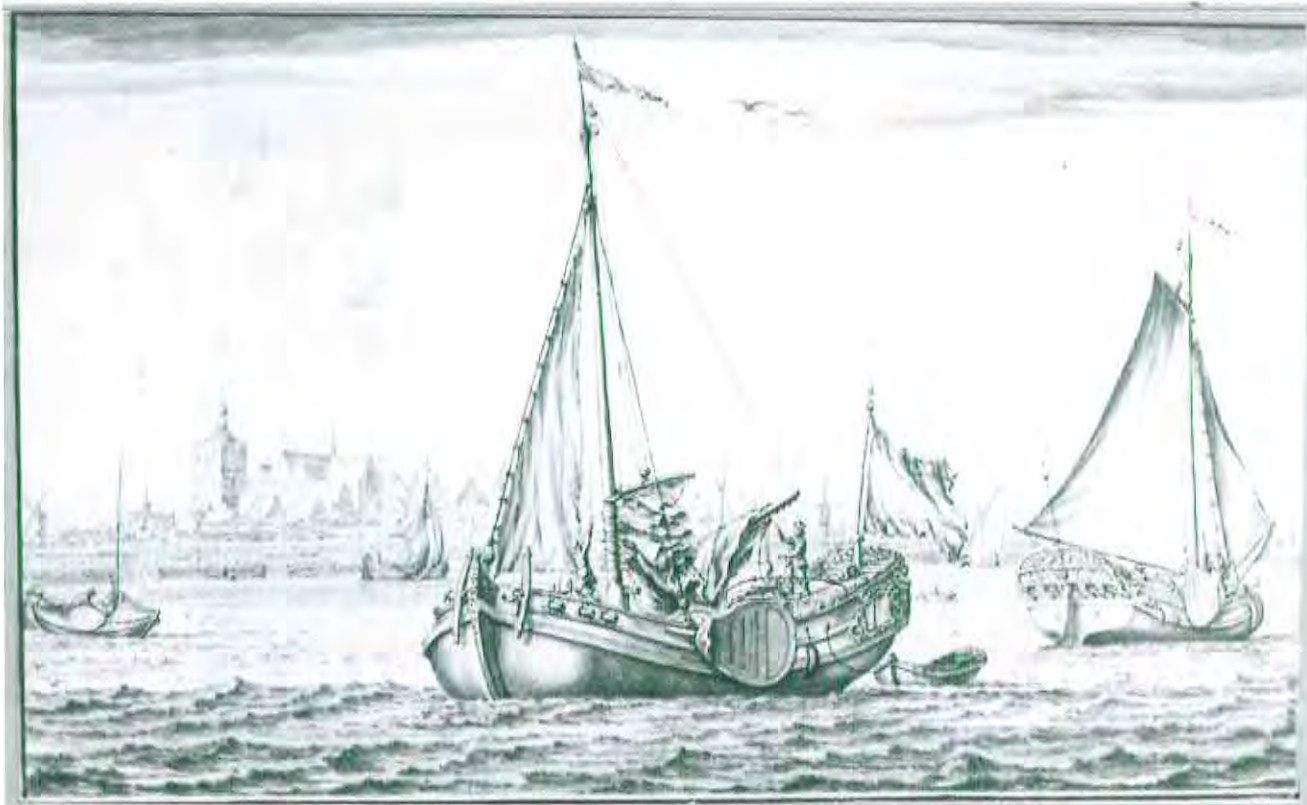

Fig. 5
Fries en Enkhuizer spiegeljacht op de Zuiderzee bij Workum
(foto: Fries Scheepvaart Museum Sneek)

vast te zetten, of aan de wand te hangen, aan boord van schepen, om ze tijdens zwaar weer op hun plaats te houden.

Spiegeljachten

Maar wie konden zich in die tijd deze vrij gecompliceerde en dus kostbare klokken veroorloven? In ieder geval niet de hard werkende schippers in de beroepsvaart. Mogelijk geeft de geschiedenis van een klok gemaakt door Johannes Andrys in Grouw (Nr. 1 in het overzicht aan het einde van dit artikel) hier meer duidelijkheid over. Dit klokje bevindt zich thans in het Fries Scheepvaartmuseum te Sneek. Het was eigendom van de familie Van Sloterdijk en is tot 2006 altijd door vererving in de familie gebleven. In dat jaar is het door de laatste nazaten van de aan het museum geschonken.

Willem Augustijn van Sloterdijk (1714-1763) heeft het klokje in bezit gehad. Hij was baljuw van Hulst, in het huidige Zeeuws Vlaanderen en bekleedde diverse publieke functies in Friesland. Hij was in het bezit van een jacht met Koudum als thuishaven. Dit jacht gebruikte hij veelvuldig om zijn zaken buiten Friesland te regelen. Het is mogelijk dat de klok op dit jacht dienst heeft gedaan. (Plezier)jachten waren er in soorten en maten. Vaak rijk versierd met snijwerk, en dan in het bijzonder de spiegel of achterzijde van het schip. Ze werden daarom spiegeljachten genoemd.

Mogelijk was het jacht van de familie Van Sloterdijk ook een spiegeljacht (15/16). Op een tekening van Pieter Idserdts Portier (1698-1781) zijn een Fries en een Enkhuizer spiegeljacht afgebeeld op de Zuiderzee bij Workum (14) (afb.5).

Welgestelde opdrachtgever

Willem Augustijn van Sloterdijk behoorde tot de regentenstand en was nauw betrokken bij de intriges rondom het pachtersoproer in 1748 in Friesland. Van al zijn belevenissen hield hij een dagboek bij dat nog steeds in het bezit is van de familie. Hij was getrouwd met Iskjen Bourboom, dochter van Jacob Bourboom (1690-1764) en Iskjen Bruisma. Jacob Bourboom was burgemeester van Leeuwarden, en behoorde tot één van de meest welgestelde families van Friesland. Ook deze familie was in het bezit van een jacht, met een jachthuis in Bidaard waar ook de buitenplaats "Bourboomstate" van de familie stond.

Gezien de tijd waarin Johannes Andries werkzaam was (ca.1720-1780) is het mogelijk dat het klokje is vervaardigd in opdracht van Willem Augustijn van Sloterdijk maar het is ook mogelijk dat zijn schoonvader Jacob Bourboom de eerste eigenaar is geweest. Beide waren in het bezit van een jacht dat veelvuldig werd gebruikt op de binnenwateren (17). Het is in ieder geval wel duidelijk dat het klokje vervaardigd is voor een welgestelde opdrachtgever. En gezien het feit dat het kastje

aan de onderkant is voorzien van een kram, en de vlakke achterwand is voorzien van een ophanggat is het zeer aannemelijk dat het dienst heeft gedaan aan boord van een schip.

De makers

Bijna alle Friese tafelklokken met balans zijn van een signatuur voorzien. Als we deze namen op een rijtje zetten, blijkt dat het nagenoeg allemaal makers zijn die tot de top gerekend kunnen worden in de Friese klokkenmakerij. We zien ook dat het accent duidelijk ligt op de Grouwster klokkenmakers. Grouw was in de 18e eeuw de hoofdstad van Idaarderadeel en een belangrijk centrum van klokkenmakerkunst. Al in 1726 bloeide deze klokkenindustrie. In Grouw werd toen geld verdiend met de kofvaart en aanverwante bedrijven en er was een kapitaalkrachtige burgerstand. Over de diverse klokkenmakers in Friesland is al in menig boek het één en ander geschreven maar ik wil hier toch in het kort de makers noemen van de klokken met balans die mij tot nu toe bekend zijn.

Johannes Andries

Johannes Andries is de oudst bekende klokkenmaker in de familie Andries. In het quotatiecohier van Grouw uit 1749 staat hij vermeld als uurwerkmaker die de kost wint. In 1743 trouwde hij met Joukje Baukes en in 1759 hertrouwde hij met Anderske Klazes. Het huis dat ze in Grouw bewoonden, staat er nog en is herkenbaar aan de gevelstenen waarop hun voorletters I. A. en A. K. ter weerszijden van een stoelklok zijn geplaatst. Bij de onderste krullen van de klokgevel staat ANNO 1764 (afb.6).

In 1759 wordt hij in het gemeentearchief vermeld als "Johannes Anders" meesteruurwerkmaker. Er zijn diverse staande klokken van Johannes Andries bewaard gebleven o.a. in het Fries Museum te Leeuwarden. Johannes Andries is rond 1790 overleden.

Klaas Johannes Andriessse

Klaas Johannes Andriessse werd in 1761 geboren als zoon van de hierboven genoemde Johannes Andries en Anderske Klazes. Hij werd door zijn vader opgeleid als uurwerkmaker en bleef werkzaam in Grouw. In 1787 maakte hij een uurwerk voor de Raadkamer van het College van de Rekenkamer van Friesland. In een aantekening hierover staat het volgende vermeld: "Is geliquideerd de Rekening van Klaas Johannes Andriessen wegens het uurwerk op de Raadkamer van het Collegie ad f 250,-" (18). Van hem zijn meerdere (astronomische) staande klokken bewaard gebleven. Verder zijn er meerdere tafelklokken van hem bekend (19). Klaas Johannes Andriessse is overleden in 1819.

Het geslacht Haakma

De oudst bekende Haakma's zijn Arent en zijn broer (J.?), zij waren aan het eind van de 17e eeuw werkzaam onder de naam A & J Haakma en worden in de literatuur beschouwd als de vroegst bekende klokkenmakers van het geslacht Haakma in Leeuwarden.

Op de "Historische Tentoonstelling van Friesland" in 1877 gehouden in het Stadhouderspaleis te Leeuwarden was een horloge te zien dat gemaakt was door de gebroeders A & J Haakma Leeuwarden. De buitenkast was gedreven met open lofwerk, de wijzers waren van juwelen voorzien en in de dubbele kast was een slagwerk met repetitiewerk aangebracht (18).

In 1678 wordt Sikke Arents geboren, zoon van Arent. Hij trad in de voetsporen van zijn vader en werd dus ook uurwerkmaker te Leeuwarden. Hij wordt (als eerste van de familie Haakma) in het Leeuwarder archief genoemd als "klokkensteller" van de Nieuwe Toren te Leeuwarden.

Arent Sikkes Haakma wordt in 1702 geboren als zoon van Sikke Arents. Hij trouwt in 1736. In 1732 wordt hij door de magistraat van Leeuwarden benoemd tot "klokkensteller" van de Nieuwe Toren, hij volgde hiermee zijn vader op. Deze functie heeft hij tot 1760 uitgeoefend. Na het beëindigen van de samenwerking met broer Theunis in 1755 blijft hij werkzaam in de Koningsstraat. Arent is overleden tussen 1760 en 1765.

Zijn broer, Theunis Sikkes Haakma, wordt geboren 1709, zoon van Sikke Arents. Hij trouwt in 1743. Na het beëindigen van de samenwerking met broer Arent in 1755 vestigde Theunis zich op de Eewal, tussen de Minnestraat en de Groenmarkt. In 1757 adverteert hij, dat hij zich heeft gevestigd op de Oranje-Eewal. Hij vervaardigde vele staande klokken. Waaronder een klok met astronomisch uurwerk, sterk lijkend op de uurwerken van Tjeerd Jacob Radsma (20). Theunis is overleden rond 1785.

A & T Haakma

De broers werkten samen onder de firmanaam "Arent en Theunis Haakma" van 1732 tot 1755 aan de Koningsstraat in Leeuwarden. Zij maakten staande klokken, veelal met volledige kalender, dat wil zeggen: tijd, dag, datum, maand en de schijn-gestalte van de maan. Ook zijn staande klokken bekend met speelwerk en tafelklokken met spillingang en balanswiel (bij mij zijn er op dit moment vier bekend). Verder een horloge met twee gouden kasten en sagraïne buitenkast, gedreven met de "Historie van Salomo's eerste gerecht", met een gouden wijzerplaat (21).

Zuid Duits / Zwitserse hangklok, circa 1600
h. 49cm, b. 22cm, d. 24cm.

TOEBOSCH

ANTIQUES

BLARICUM

SPECIALISTS IN CLOCKS, MUSICALBOXES AND BAROMETERS

Inkoop/Verkoop

MARCEL TOEBOSCH

Dorpsstraat 1
1261 ES Blaricum
Tel. +31 (0)35-5384090
Fax +31 (0)35-5384091
Mob. +31 (0)653-211641

www.toeboschantiques.com
info@toeboschantiques.com

Antiek import Budde

ANTIEKE KLOKKEN

*BOULLE inleg-techniek, VERGULDEN, VERZILVEREN,
LAQUE-doré en PATINEREN*

INKOOP - VERKOOP - RESTAURATIE

Biesterweg 74 - Eindhoven, Telefoon 040-2115764

Rinse Durks

Hij was al in 1750 werkzaam in Grouw. Er zijn diverse stoelklokken van hem bekend, die van hoge kwaliteit zijn. In het boek van Zeeman "de Nederlandse staande klok" wordt een staande klok van Durks behandeld (22), deze klok bevindt zich in het Fries Museum te Leeuwarden. Rinse Durks is overleden in 1787.

Douwe Jelle Tasma (Tosma)

Geboren in 1753. Eerst werkzaam in Gorredijk en later in Grouw. Hij vervaardigde onder meer een groot aantal staartklokken en staande klokken, waarvan diverse met speelwerk. Naar het schijnt had Douwe Jelle Tasma eind 18e eeuw ca. 20 mensen in dienst (23). Hij overleed in Grouw in 1845.

Anthony Janse

Hij was rond 1760 werkzaam aan de Korte Princegracht in Amsterdam. Eigenlijk hoort hij niet thuis in het rijtje Friese uurwerkmakers. De reden om hem toch te noemen is dat het met zijn naam gesignde klokje mogelijk in Friesland is gemaakt.

Johannes Oortwijn

Johannes Oortwijn was een voor zijn tijd uitzonderlijk veelzijdig uurwerkmaker, waaraan echter een treurig einde kwam. Hij is geboren in 1745 of 1746 te Voorst (Gelderland). Rond 1775 verhuisde hij waarschijnlijk naar Delfzijl en repareerde daar het torenuurwerk van Wierd. Kort daarna vertrok hij naar Appingedam waar hij in 1773 burger werd. In 1787 verhuisde hij naar Groningen. Eerst was hij gevestigd aan de oude Ebbingestraat en vanaf 1792 op de hoek van de Oosterstraat en de Poelstraat. Zakelijk gezien ging het hem in Groningen niet goed. In 1795 werd hij gearresteerd wegens malversaties. Hij had bij hem ter reparatie gebrachte horloges naar de bank van lening gebracht. In 1796 werd hij veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf en verbanning uit de provincie. Hij ging zich toen vestigen in Leeuwarden en overleed daar op 5 augustus 1798. Hij beheerste alle facetten van de uurwerkmakerij. Hij repareerde torenuurwerken, maakte klokken met speelwerk en produceerde gedurende zijn

twee jaar in Appingedam ten minste drie zakhorloges. Eén wordt beschreven in een rechtzaak. Daaruit blijkt dat het horloge is opgebouwd in twee lagen, één voor het gaand werk en één voor het slagwerk. Een dergelijke opbouw is van geen enkele andere Nederlandse maker bekend.

Van hem zijn meerdere klokken bekend, die sterk afwijken van wat in die tijd gangbaar was. Met Johannes Oortwijn verdween de laatste horlogemaker uit Groningen. (24)

In de collectie antiek uurwerkmakersgereedschap van Tjeerd de Jong bevindt zich een radersnijmachine gesignd "J. Oortwijn Feetcit Leeuwarden 1798-4-14". Voor zover bekend het enige gesignde Nederlandse exemplaar. Dit is te bewonderen in het Museum van het Nederlandse Uurwerk te Zaandam.

Wordt vervolgd

In een volgend nummer van Tijdschrift zal ik een aantal klokken uit onderstaand overzicht in detail beschrijven en vergelijken. Mochten er lezers zijn die aanvullende informatie kunnen geven over Friese tafelklokken met spillegang en balanswiel dan houd ik mij aanbevolen. Contactgegevens staan in de advertentie elders in Tijdschrift.

Afb.6

Pand in Grouw met de initialen van Johannes Andries en zijn vrouw in de gevel (foto's: Horselenberg)

Foto-overzicht van de tot nu toe getraceerde klokken

No. 1

No. 2

No. 3

No. 4

No. 5

No. 6

No. 7

No. 8

No. 9

No. 10

No. 11

No. 12

No. 13

No. 14

Alle klokken zijn Friese tafclklokken met balansgang, tenzij anders vermeld.

No. 1 Gesigineerd: "Johannes Andrys Grou" ca. 1760. Oudst bekende uurwerkmaker te Grou. Vermeld in quotatiecohier van Grou 1749. Vader van Klaas Johannes Andriessie (zie klok No. 4). Eigendom van het Fries Scheepvaartmuseum te Sneek.

No. 2 Gesigineerd: "Pieter Wessels Grou", maar de bouwer is waarschijnlijk Johannes Andrys. Zie No. 1 en 3. Veiling Sotheby's Amsterdam 29 oktober 2008.

No. 3 Gesigineerd: "Johannes Andrys Grou" ca. 1760. Uurwerk, wijzerplaat en kast vertonen grote gelijkens met klok No. 1 en 2. Particulier bezit.

No. 4 Gesigineerd: "Klaas Johannes Andriessie Grou" ca. 1790. Geboren in 1761. Zoon van Johannes Andries. In 1808 getrouwd met Andriessie van Riessen. Particulier bezit.

No. 5 Maker: Rinse Durks Grou ca.1760. Afgebeeld in het boek "Dutch domestic Clocks", door J.L. Sellink 1973

No. 6 Gesigineerd: "Rinse Durks Grou" 1766. Uurwerk en kast vertonen grote gelijkens met klok No.5. Particulier bezit.

No. 7 Gesigineerd: "D(ouwe) J(elle) Tosma Grou 1789". Friese tafclklok met slingeruurwerk. Er zijn aanwijzingen dat het huidige uurwerk met slinger, eerder voorzien is geweest van een balansgang. Particulier bezit.

No. 8 Niet gesigineerd. Vrijwel zeker van Friese makelij. Particulier bezit.

No. 9 Gesigineerd: "A(rent) en T(eunis) Haakma Leeuwarden" ca.1740. Deze klok vertoont grote gelijkens met klok No. 10, 11 en 12. Afgebeeld in "antieke klokken, een familieverzameling" door H.M. Vehmeyer.

No. 10 Gesigineerd: "A(rent) en T(eunis) Haakma Leeuwarden" ca. 1740. Deze klok vertoont grote gelijkens met klok No. 9, 11 en 12. Particulier bezit.

No. 11 Gesigineerd: "A(rent) en T(eunis) Haakma Leeuwarden" ca. 1740. Deze klok vertoont grote gelijkens met klokken No. 9, 10 en 12. Afgebeeld in het boek "Wat zijn antieke klokken en barometers waard", uitgegeven door Scriptum Art Schiedam J.L. Sellink 1998

No. 12 Gesigineerd: "A(rent) en T(eunis) Haakma Leeuwarden" ca. 1740. Deze klok vertoont grote gelijkens met klok No. 9, 10 en 11. Eigendom van het Nieuwe Weeshuis te Leeuwarden.

No. 13 Groningse tafclklok met balansgang. Gesigineerd; "I(Johannes) Oortwijn Appingedam" ca. 1750. Afgebeeld in het boek "Dutch domestic Clocks" door J.L. Sellink 1973

No. 14 Gesigineerd: "Ath (Anthonie) Janse Amsterdam" ca. 1760. Mogelijk van Friese makelij. Particulier bezit.

Bibliografie

1. Friesche Sterrekunst. H. Terpstra 1981 blz. 40
2. Geschiedenis van de uurwerkmakerskunst in Friesland. Nanne Ottema 1948 2e druk blz. 12/13
3. Id. blz. 14
4. Id. blz. 14
5. Id. blz. 15
6. Id. blz. 16
7. Clocks, their origin and development 1320-1880. H.M. Vehmeyer 2004 deel 1 blz. 213, 266/267
8. Huygens' Legacy, the golden age of the pendulum Clock. Paleis het Loo 2004 blz. 94 / 95
9. Tijdschrift 08/1 blz. 15/20
10. Friesche Sterrenkunst. H. Terpstra 1981 blz. 192/193
11. Nederlandse klokken- en horlogemakers vanaf 1300. Enrico Morpurgo 1970 blz. 104
12. Geschiedenis van de uurwerkmakerskunst in Friesland. Nanne Ottema 1948 2e druk blz. 21/22
13. Friesche Sterrenkunst. H. Terpstra 1981 blz. 194/195

14. Tekening uit de collectie van het Fries Museum te Leeuwarden.
15. Gesprek met dhr. Seffinga, directeur van het Fries Scheepvaart Museum
16. Jaarboek 2006 van het Fries Scheepvaart Museum en oudheidskamer blz. 33 en 34
17. Gesprekken met mevr. Van der Zee, laatste nazaat van W.A. van Sloterdijck
18. Friesche Sterrenkunst. H. Terpstra 1981 blz. 196
19. Geschiedenis van de uurwerkmakerskunst in Friesland. Nanne Ottema 1948 2e druk blz. 31/32
20. Friesche Sterrenkunst. H. Terpstra 1981 blz. 195
21. Geschiedenis van de uurwerkmakerskunst in Friesland. Nanne Ottema 1948 2e druk blz. 20/21
22. De Nederlandse Staande Klok. J. Zeeman 1977 Blz. 359/361
23. Id. blz. 134
24. De vroege Groninger zakhorlogemakers en hun producten. Herkomst niet bekend.

Sinds 1986

Henk Jonker
MEUBELRESTAURATIE

Restauratie van antieke meubelen en uurwerkkasten

17^e - 18^e - 19^e eeuw

Telefoon: 072 - 5066153 Mobiel: 06 - 27533327

Ingeschreven in het RESTAURATOREN REGISTER

Lamoraalweg 59, 1934 CC Egmond a/d Hoef

Regulateur, in eigen atelier vervaardigd.

Uurwerkmakerij A.P. Walhout

Gespecialiseerd in het vervaardigen van:

Tandraderen en rondsels in iedere kwaliteit en tandvorm.

Ankerraderen, pal- en sterraderen.

Snekken, kloven en bruggen enz.

-Precisie- en astronomische uurwerken.

Ook restaureren wij uw antieke klok of barometer geheel naar uw wens.

s-Gravenstraat 47 4431AA 's-Gravenpolder
Tel. 0113-311339 www.uurwerkmakerij.nl

Een 'Mysterieuse' in een moderne uitvoering

door: J. Pool

In zijn onvolprezen boek 'Het klokkenlexicon' definieert J. Zeeman wat onder een 'mysterieuse' wordt verstaan n.l. een klok waarbij niet op het eerste gezicht te zien is hoe de slinger wordt bewogen of hoe de wijzers worden bewogen. Hij geeft tevens een aantal voorbeelden van de mechanische uitvoering van dergelijke klokken. Het leek mij een aardige uitdaging om ook eens zo'n geheimzinnig uurwerk te maken maar dan wel met gebruikmaking van de technieken en materialen die ons thans ter beschikking staan.

Het plan was het uurwerk op te bouwen uit een apart slingerdeel en een apart wijzerdeel; beide mochten niet zichtbaar aan elkaar zijn gekoppeld en zouden bij een onderlinge afstand tot een aantal meters als samenstel een tijdmeter moeten vormen. Het resultaat van deze uitdaging is in afbeelding 1 weergegeven.

Wanneer de lens zijn baan over de bovenzijde van de voet beschrijft, beweegt het magnetisch veld van deze magneet dus eveneens over de voet. In de voet zijn – onzichtbaar – twee elektrische spoeltjes gemonteerd te weten: een 'pick-up' spoeltje en een 'push' spoeltje. Wanneer nu de lens tijdens zijn slingering over de 'pick-up'

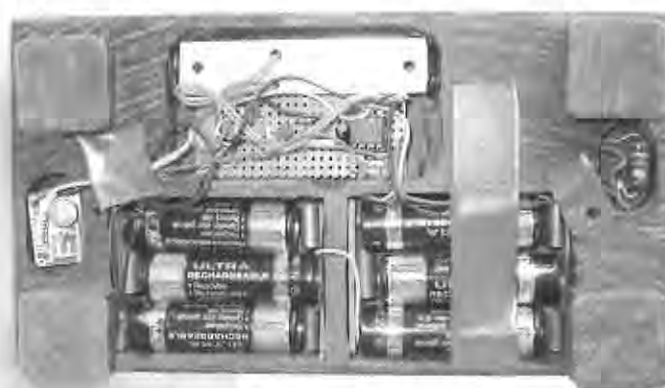
spoeltje beweegt, induceert het magnetisch veld van de magneet in de lens een elektrische spanning in dit spoeltje. Dit signaal wordt met enige eenvoudige elektronica vervolgens omgezet in een gelijkstroom die door het 'push' spoeltje loopt. Deze gelijkstroom wekt op zijn beurt weer een magnetisch veld op dat zodanig is gepoold dat het het magnetisch veld van de magneet in de lens afstoot. Elke keer dat de lens het 'pick-up' spoeltje passeert krijgt de slinger door deze afstotende werking een duwtje in de richting waarin deze beweegt en wordt de slingerbeweging in stand gehouden. De benodigde energie wordt geleverd door oplaadbare batterijen die eveneens in de voet zijn ondergebracht. Afbeelding 2 geeft een indruk van de inhoud van de voet. De genoemde spoeltjes zijn niet zichtbaar.

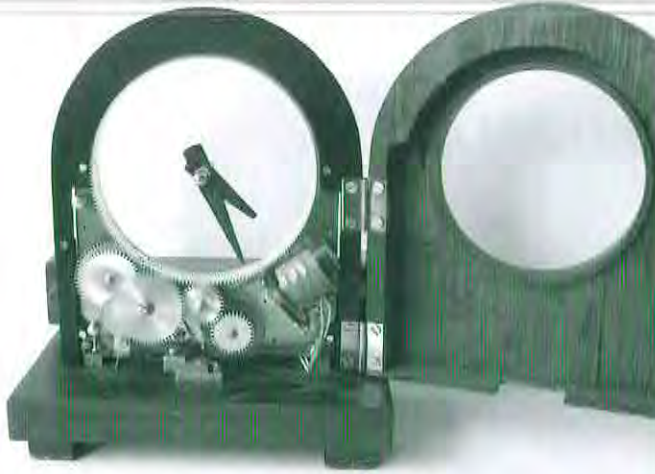
Afb. 1.
Het aparte slingerdeel (links) en wijzerdeel van een 'mysterieuse'.

Het slingerdeel

Dit deel is het actieve deel van het werk. Uit afbeelding 1 blijkt dat dit deel uiterlijk niet veel meer omvat dan een voet van wengéhout, een glasplaat waarop de messslingerophanging is gelijmd en een 0,5 sec slinger. De slinger is samengesteld uit een dubbelwiggvormig stuk wengéhout dat als slingerlens fungeert, een slingerstaaf van koolvezel en daaromheen een messing ring om de juiste slingertijd te kunnen instellen. Aan het uiterlijk is niet te zien welk mechanisme de slinger in beweging houdt. Zou men echter een kompas in de buurt van de lens houden dan zou de kompasnaald steeds de beweging van de slinger volgen. Magnetisme speelt dus een belangrijke rol bij de aandrijving van de slinger. Zonder te veel in details te treden, wil ik het principe van de aandrijving graag verklaren, zo geheimzinnig is het nu ook weer niet. In de slingerlens is een zeer sterke magneet gemonteerd.

Afb. 2.
In de voet van het slingerdeel van de klok zijn onzichtbaar twee elektrische spoeltjes gemonteerd.

*Afb. 3.
Onmogelijk is te zien
hoe de wijzers worden
aangedreven.*

De afmetingen van het slingerdeel zijn 185 x 100 x 340 mm. De dikte van de wengéhouten voet bedraagt – zonder pootjes – 24 mm.

Het wijzerdeel

Aan het uiterlijk van het wijzerdeel, zoals blijkt uit afb. 3, is evenmin te zien hoe de wijzers worden aangedreven. Beide wijzers zijn bevestigd op een aparte schijf, vervaardigd van 6 mm dik lexaan. Lexaan is een goed te bewerken kunststof die eenzelfde transparantie heeft als helder glas. Op afb. 4 is te zien dat beide schijven – diameter 110 mm – zijn voorzien van een vertanding ($t = 180$, module 0.6). Rechtsonder is een elektromagneet zichtbaar die iedere 20 sec. wordt bekrachtigd en de minutenschijf één tand verzet. Deze schijf maakt dus één volledige omwenteling in 20 sec x 180 tanden = 3600 sec. De aandrijving van de uurschijf wordt middels een tussenrad en een 1 op 12 vertraging afgeleid van de minutenschijf. De benodigde energie wordt geleverd door oplaadbare batterijen die in de wengéhouten behuizing achter de wijzerplaat en in de voet zijn ondergebracht. Ook de benodigde elektronica is in de voet ondergebracht. Afb. 4 geeft een blik op het binnenwerk van de voet. De afmetingen van het wijzerdeel bedragen 185 x 100 x 215 mm.

Communicatie tussen slingerdeel en wijzerdeel

Er moet natuurlijk op enigerlei wijze verbinding bestaan tussen beide delen van het uurwerk. Het slingerdeel moet samenwerken met het wijzerwerk om een uurwerk te vormen. Het was natuurlijk niet de bedoeling beide delen met een zichtbaar snoetje met elkaar te verbinden; dat zou afbreuk doen aan het 'mysterieuze' effect. Een infrarood verbinding zoals bijv. bij een TV afstandsbediening kwam ook niet in aanmerking omdat een dergelijke verbinding beperkingen oplegt aan de maximale onderlinge afstand tussen beide uurwerkdelen en

*Afb. 4.
Een ontvanger (links) in het wijzerdeel van de klok krijgt een radiografisch signaal van het zendertje in het slingerdeel.*

er tevens een zichtlijn zou moeten bestaan. Om deze beperkingen te omzeilen is gekozen voor een radiografische verbinding. De zender en ontvanger die voor een kort bereik van ca 20 m bij een frequentie van 433 Mc worden gebruikt zijn zo klein dat ze gemakkelijk wel ergens in een klein beschikbaar hoekje kunnen worden ondergebracht. Het zendertje voor de verbinding van het slingerdeel naar het wijzerdeel is in de voet van het slingerdeel gemonteerd en op afb. 2 aan de linkerkant als klein elektronisch printje zichtbaar. De 0.5 sec slinger zet het zendertje ieder seconde heel kort aan. De zendpuls wordt middels een niet zichtbare antenne door een ontvanger in de voet van het wijzerdeel omgezet in een elektrisch signaal dat een frequentie heeft van 1 Hz d.w.z. een keer per seconde wordt opgewekt. De elektronica in de voet deelt deze frequentie door 20 en met dit zo verkregen stuursignaal wordt de elektromagneet bekrachtigd die de minutenschijf één tand verzet. Het ontvanger is op afb. 4 aan de linkerkant gemonteerd.

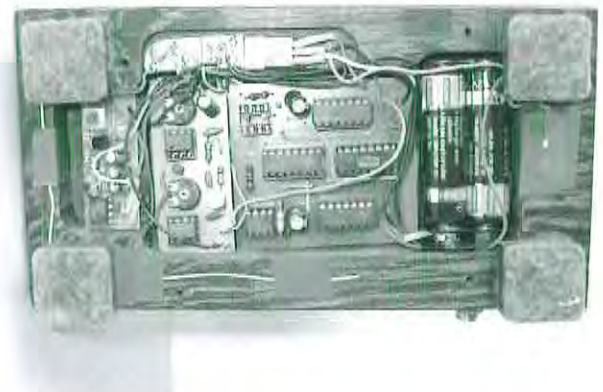
De nauwkeurigheid van de tijdsaanduiding van deze mysterieuze wordt, zoals bij ieder slingeruurwerk, bepaald door de kwaliteit van het slingersysteem. De toegepaste elektronica en radioverbinding hebben daar geen invloed op. Ook is gebleken dat de radioverbinding ongevoelig is voor storing van buitenaf. Wel staat het uurwerk na verloop van tijd stil, maar daar is niets mysterieus aan. Dan zijn gewoon de batterijen uitgeput. Om dit euvel te voorkomen staan de batterijen permanent onder lading.

Literatuur:

Het KLOKKEN lexicon

ISBN 90 400 88810

Waanders Uitgevers, Zwolle

De 'Clocks and Watches' van Charles Gretton

Door: Warner Meinen

Inmiddels al weer tweeënhalft jaar geleden, werd mijn interesse in de Engelse klokkenmaker Charles Gretton gewekt. Na enig speurwerk bleek er verrassend weinig over het werk van Gretton bekend te zijn. Behalve een lang geleden gepubliceerde levensbeschrijving in "The Journal" en her en der wat afbeeldingen in de bekende klokkenboeken is er niet veel van hem te vinden. Genoeg reden om eens wat speurwerk naar deze interessante klokkenmaker te verrichten.

Na een eerste voorzichtige start met verzoeken aan veilinghuizen en musea en een oproep in "The Journal" kwamen al snel de eerste reacties binnen. De volgende stap was een bezoek aan de klokkenafdeling van Sotheby's in Londen waar ik uitgebreid mocht rondneuzen in de archiefstukken van de verkochte Gretton klokken. De informatie die ik daar heb kunnen vergaren heeft veel opgeleverd en is een goede basis geweest voor het verdere onderzoek.

Na een klein jaar informatie verzamelen, ontving ik een reactie van Dennis Radage, een AHS-lid van de sectie West Canada. Dennis, van origine een Engelsman, gaf aan ook erg geïnteresseerd te zijn in het werk van Gretton en bood aan om mee te helpen met het onderzoek. Gezien zijn enthousiasme, kennis en ervaring in de klokkenwereld, leek mij dit een goed plan. Vanaf dat moment hebben we het onderzoek naar het werk van Gretton met z'n tweeën voortgezet.

Het onderzoek speelt zich voornamelijk af in het Verenigd Koninkrijk, in Nederland zijn de verzamelaars en liefhebbers van Engelse klokken en horloges nu eenmaal beperkt. Zoals verwacht, is onderzoek doen naar een Engelse klokkenmaker vanuit een ander land een tijdrovende klus. Gelukkig maken de moderne communicatiemiddelen de wereld een stuk kleiner en toegankelijker.

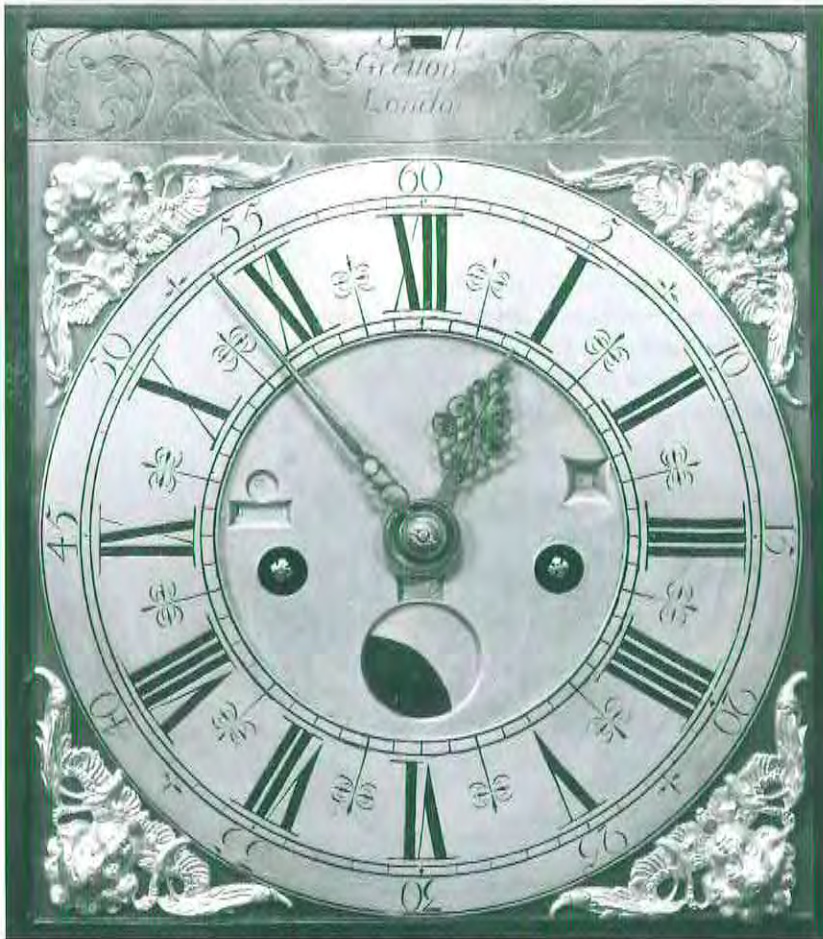
Boek over Gretton

Na deze twee jaar hebben we een duidelijk doel voor ogen, namelijk een boek over Charles Gretton te schrijven met veel beeldmateriaal van zijn werk. Na een wat stroeve start merken we dat

Afb. 1.
Gretton: Graving op de achterplaat van een bracket clock van Gretton.

de Engelse klokkenwereld (ook restaurateurs en de dealers) het project serieus neemt en krijgen we van veel kanten informatie en medewerking. Dit alles heeft erin geresulteerd dat we begin oktober een bezoek aan het Engeland hebben gebracht. Het doel van deze trip was om zoveel mogelijk gelokaliseerde klokken en horloges te onderzoeken en te fotograferen. Het bezoek aan het Engeland heeft ons in alle delen van het land en bij klokkenliefhebbers van allerlei pluimage gebracht. Maar bovenal heeft het erg veel nuttige informatie en veel beeldmateriaal van Gretton's werk opgeleverd.

Worshipful Company of Clockmakers

Inmiddels hebben we een flink aantal klokken en horloges, die Gretton gemaakt heeft, gezien, en hebben we een redelijk beeld van de kwaliteit en het soort werk dat hij tijdens zijn leven heeft geproduceerd. Om een idee te geven van de stand van zaken tot nu toe, hieronder een korte omschrijving van Charles Gretton en een samenvatting van het project.

Charles Gretton, geboren in 1648 te Claypole vlakbij Newark, was een vooraanstaande klokkenmaker. Hij heeft gewerkt in Fleet Street te London alwaar hij klokken en horloges van hoge kwaliteit maakte. Van de leerlingen aan wie Gretton in zijn werkplaats het vak heeft geleerd is Henry Sully verreweg de bekendste. In 1700 werd Charles Gretton verkozen tot Master van de 'Worshipful Company of Clockmakers of London'. Na een lang en succesvol leven is Gretton in 1731 op 83 jarige leeftijd overleden.

Afb. 2.

Gretton: Wijzerplaat van een bracket clock van Gretton die voor de Spaanse markt gemaakt is.

Herman Horselenberg

restaurator antieke uurwerken

Reparatie - Restauratie

van oude en antieke

uurwerken

Uw kostbare bezit wordt met respect en vakmanschap behandeld.

IJsseldijk 89, 8194 LC Veessen. Telefoon 0578 - 631783

herman@horselenberg.nl • www.horselenberg.nl

JOHN ELLICOTT

Niet gelokaliseerde werken

Op dit moment hebben we ongeveer 100 klokken en horloges van Gretton geïdentificeerd. Van bijna al deze stukken hebben we beeldmateriaal. Onder deze honderd bevinden zich allerlei soorten klokken, horloges en zelfs een losse wijzerplaat. De weergegeven grafiek geeft een overzicht van de geïdentificeerde klokken en horloges ten opzichte van het gelokaliseerde aantal. Zoals te zien is, is het merendeel nog niet gelokaliseerd. De gelokaliseerde werken bevinden zich bij verzamelaars, musea, restaurateurs en dealers. De musea die werk van Gretton bezitten, zijn onder andere het Victoria & Albert Museum, British Museum, Ashmolean en het Clockmakers Museum. De niet gelokaliseerde klokken komen voornamelijk uit boeken en oude catalogi. Door aandacht te blijven vragen voor ons onderzoek hopen we dat meer Gretton-eigenaars hun kostbare bezit aan ons kenbaar maken zodat we een completer beeld van zijn werk krijgen.

De komende tijd zal vooral gebruikt worden om de reeds aanwezige informatie te verwerken en onderzoeken. Mocht u na het lezen van dit artikel vragen of beter nog informatie hebben, schroom dan niet om contact op te nemen met ondergetekende. Voor informatie, kunt u de volgende website bezoeken <http://www.pacificantiqueclocks.com/charlesgrettonbookproject.html>

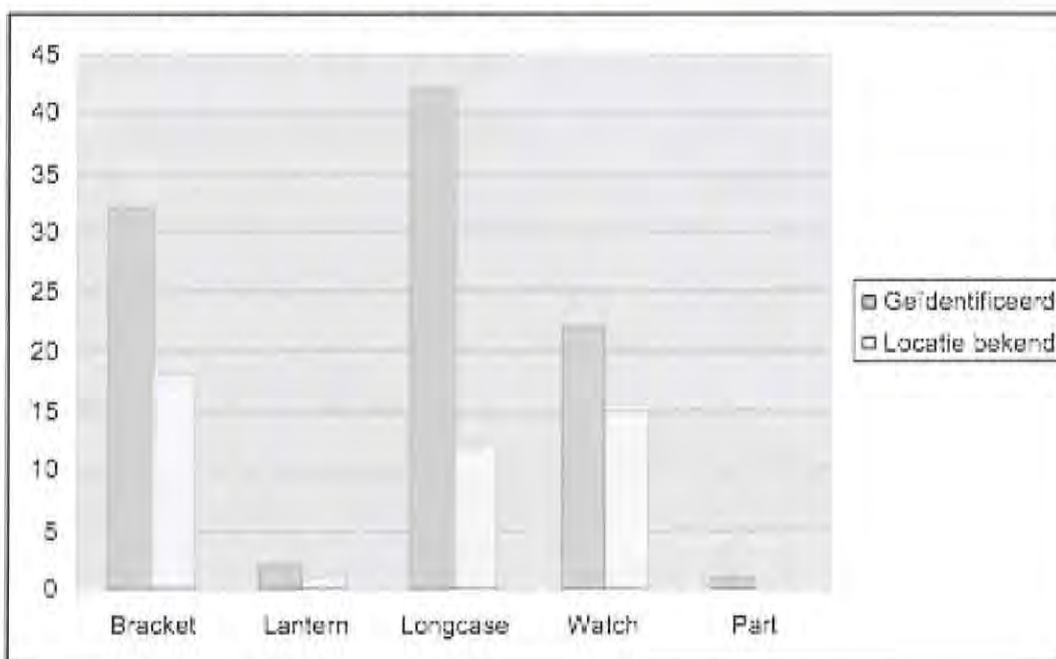
Afb. 3.
Gretton: Deel van een marqueterie paneel behorende bij een staande klok van Gretton.

Warner Meinen

Mail: grettonproject@hetmet.nl

Foto's Dennis Radage en Warner Meinen

Geïdentificeerde klokken en horloges van Gretton

Alternatieve methode voor het maken van een lepelspil

Door: J.K. Westra

Op de Rikketik uurwerkbeurs heb ik enige tijd geleden een incompleet uurwerk van een Neuchateloise of consoleklok gekocht. Een van de ontbrekende onderdelen was de lepelspil. M.b.v. een artikel van Rob Klip in "Tijdschrift" van 1999/2 heb ik de lepelspil kunnen reconstrueren.

Uitgangspunten voor de constructie waren:
Gemeten afstand hart lepelspil-tandtop gangrad: 2,5mm

Aantal tanden van het gangrad $Z = 31$

Buitendiameter gangrad: $d = 28,56\text{mm}$

Steek $t: (\pi d - 31 \times 0,1) \div 31 = 2,795\text{mm}$

(0,1mm aftrek voor tandtoppen)

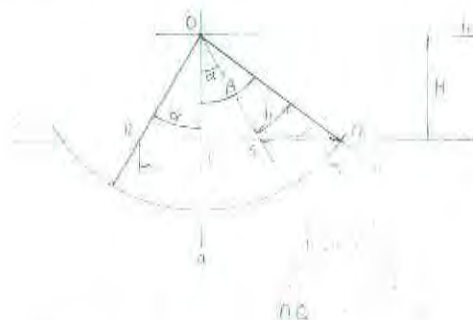
Hoek α is de hoek waaronder de lepels staan, wanneer een tand door één van de lepels wordt opgevangen.

Om bij klokken de terugwerking soepel te laten verlopen en krabben te voorkomen, is voor α een waarde van 20° à 30° een redelijk uitgangspunt.

In dit geval is een hoek van 30° aangenomen.

Nu hoek α en de steek t bekend zijn, ligt de werkingweg w vast en is de lepelhoek als logisch vervolg eenvoudig te construeren.

Onderstaand de constructiemethode van de lepelgang

De constructie is als volgt:

1. Een verticale lijn a is een hartlijn van de as van het schakelrad

2. Een horizontale lijn b staat loodrecht op lijn a en deze lijnen snijden elkaar in O.

O stelt het draaipunt van de spil voor.

3. Uit O wordt een lijnstuk f uitgezet parallel aan lijn b en op een afstand H, die de gemeten afstand is van het hart van de spil tot de bovenzijde van het gangrad.

4. Vanuit O worden twee lijnen onder een hoek α met de verticaal a uitgezet

5. Uit R wordt de steek t naar rechts uitgezet op lijn f (RQ is de steek)

Op snijpunt Q staat de voorste lepel als de hefving afgelopen is en een tand zal afvallen.

6. De werkingweg w is het lijnstuk SQ.

7. Door O met Q te verbinden is de heffingshoek h bepaald ($\alpha - \alpha$)

8. M.b.v. een passer kan nu een cirkelboog met een straal van OQ snijdend met lijn f uitgezet worden.

de lengte van de lepels is nu bepaald door afstand OQ en de lepelhoek $\alpha + \alpha$.

Met bovenstaande gegevens kan de constructie getekend worden op millimeterpapier (schaal 1 : 10).

De resulterende lepelhoek is dan 76° en de lepelengte 3,6mm

Aanvankelijk was ik van plan om een as van 2mm te gebruiken, maar om de zaak minder kritisch te maken heb ik een as van 2,5mm genomen.

Onderstaand een schets van de lepelspil

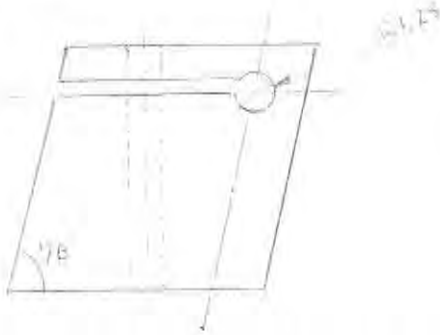

Schets lepelspil consoleklok
Zwaluwstaarten staan onder een hoek van 76°

De lepels zijn gemaakt van hardbaar ETG 100 staal, afmetingen : lengte x breedte x dikte $5,25 \times 4 \times 1,25\text{mm}$ waarbij de randen afgeschuind zijn naar 60° (zwaluwstaartverbinding in lepelspil)
De maat van 5,25mm is als volgt opgebouwd:
 $3,6\text{mm} + 0,4\text{mm}$ toeslag = 4mm vanaf hart as naar buiten plus de halve asdiameter 1,25mm.
Aangezien het frezen van 2 vlakjes onder een

hoek in een dunne as nogal kritisch is heb ik dit, voor zover ik weet, volgens een nieuwe methode gemaakt.

Aan een messing blokje van ca. 12x15x40mm zijn 2 parallelle zijden onder een hoek van 76° gefreesd, vervolgens een gat geboord ter dikte van de spil (diameter 2,5mm en tenslotte een sleuf van 1mm met een zaagfrees aangebracht (zie onderstaande schets)

Het is belangrijk om het gat van 2,5mm zo loodrecht mogelijk te boren om afwijkingen te voorkomen. Afhankelijk van de afstand van de lepels zijn 2 banen gefreesd van ca. 8mm breed onder een hoek van 76°, waarvan de vlakken door het hart van de spil lopen.

De zwaluwstaartfrees van 4mm breed heeft zo voldoende ruimte om het vlakje aan de spil te frezen. Midden door het messing blokje is een gaatje geboord en M3 draad gesneden t.b.v. een klemboutje. Door het aandraaien van dit boutje wordt de as vastgeklemd in de mal.

Met behulp van een zelf geslepen zwaluwstaartfreesje (zie foto) kunnen nu de vlakjes onder een hoek van 76° gefreesd worden.

Tot slot nog enige foto's van de freesmal ter verduidelijking.

Afb. 2

Freesmal 2. Het frezen van de spil met zelf geslepen zwaluwstaartfrees.

Afb. 1
Freesmal 1

De lepels zijn gehard en met tin in de uitgefreesde vlakjes van de spil gesoldeerd.

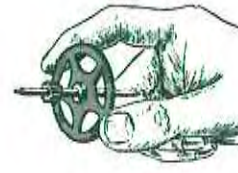
Tot slot zijn de lepels op lengte gemaakt (in dit geval ca. 3,6 mm van uit het hart van de spil).

Uiteraard dient het korter maken in kleine stapjes te geschieden totdat de spil goed werkt in combinatie met de gangradas.

Onderstaand het eindresultaat.

Afb. 3
De lepelspil

RESTAURATIE / REPARATIE

VAN OUDE / ANTIKE KLOKKEN

TORENUURWERKEN EN

ELEKTRISCHE BUITENKLOKKEN

A. Peek Uurwerktechniek

Mussenstraat 46

1223 RD Hilversum

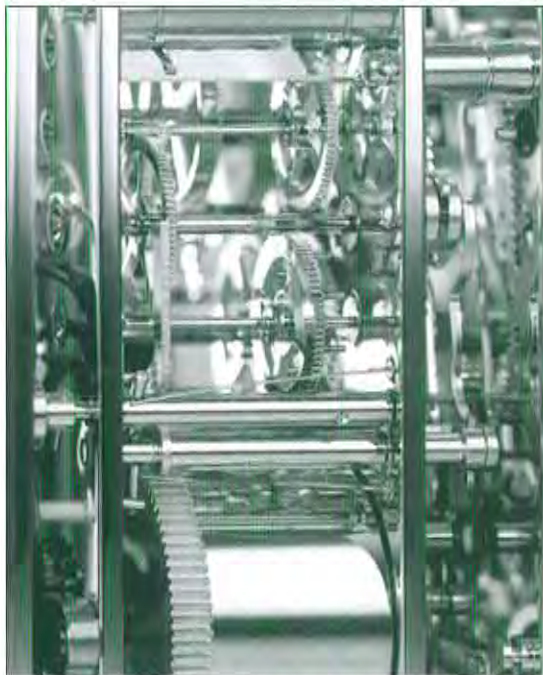
Tel. : 035-683 70 27

Fax : 035-588 21 11

E-mail: peekuurwerktechniek@planet.nl

* vakkundige restauratie en reparatie *

* vervaardigen van alle onderdelen naar tekening of model *

A. GAEMERS CHRONOMETRIE
*Exclusieve uurwerktechnieken
sinds 1877*

Specialist in het
taxeren, leveren, repareren en restaureren
van antieke en historische uurwerken.

Tevens een groot assortiment historische
uurwerken en onderdelen van de bekende
Zwitserse horlogemerken voorradig.

Bezoek onze website www.gaemers.nl
voor meer informatie.

Bij koninklijke beschikking
hofleverancier

openingstijden atelier donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur

Den Burghstraat 34

2275 TN Voorburg

telefoon: 070 3463868 fax: 070 3637982

e-mail: chronometrie@gaemers.nl

gecertificeerd register
taxateur

In memoriam Hans Helldörfer

Door: C.J. Wijnberg

Op 23 augustus hebben veel klokkenvrienden afscheid genomen van Hans Helldörfer, die enige dagen tevoren plotseling was overleden. Een bijzonder verlies want hij was iemand die met zijn 80 jaar nog volop in het leven stond.

Hans werd op 19 juli 1928 in Arnhem geboren. Al jong ging hij bij zijn vader het horlogevak leren. Vervolgens ging hij stage lopen bij andere bedrijven, zoals gebruikelijk in die tijd. Via avondstudie behaalde hij de vakdiploma's. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij zelfstandig ondernemer en bouwde in Arnhem een juwelierszaak op met een zeer goede naam. Het was een bedrijf met een zeer ruim aanbod, uiteenlopend van gouden en zilveren sieraden tot aandenkens, waaronder in eigen atelier vervaardigde stukken. Daarnaast was er de verkoop en reparatie van klokken en horloges. Aan bedrijven werden typische bedrijfsuurwerken chronometers verkocht.

Naast zijn zakelijke interesses had Hans Helldörfer belangstelling voor veel andere gebieden. Een daarvan was klassieke motorfietsen. Nog op hoge leeftijd genoot hij van een rondje Posbank op een van zijn oude motoren! Maar ook munten, penningen en papiergeld hadden zijn belangstelling, wat tot een mooie verzameling leidde. Voor bepaalde hoogtepunten liet hij zelf ontworpen penningen gieten.

Bijzondere uurwerken

De grote passie van Hans was echter uurwerken met bijzondere functies. Het is weinig bekend hoeveel uurwerken er zijn gebouwd om de meest uiteenlopende functies te vervullen naast het aanwijzen van de tijd. Dit is een grote groep waarvoor

helaas weinig museale belangstelling is, terwijl dit toch een belangrijk onderdeel van ons erfgoed uit maakt, dat verloren dreigt te gaan.

Hans Helldörfer heeft van deze uurwerken een bijzonder grote verzameling opgebouwd, met een zeer grote diversiteit en uit de gehele periode van het mechanische uurwerken tot de tijd dat de elektronica de bijzondere functies ging overnemen, dus een periode van een paar honderd jaar. Deze verzameling is in de eerste plaats zeer breed, d.w.z. omvat klokken voor de meest uiteenlopende en onverwachte taken, zoals registreren, bewaken, signaleren, schakelen, enz. Tot de oudste behoren de aanwezigheidscontrole-klokken. Een heel bijzondere klok uit een latere periode –de Tweede Wereldoorlog– is een uurwerkje uit de beruchte V2 raket, die de Duitsers vanaf Nederlandse grondgebied naar Engeland stuurden. Om de lanceerplaats geheim te houden, werden deze raketbommen niet rechtstreeks op Londen gericht, maar onder een hoek afgeschoten. Een ingebouwd uurwerkje zorgde dan na een bepaalde tijd voor een koerscorrectie. In de tweede plaats heeft de verzameling een grote diepgang. Zo omvat de collectie ook een uitgebreide documentatie over de uurwerken met de bijzondere functies en de fabrikanten. Er gebeurde nogal wat op dat terrein met gevolgen voor het uiterlijk van het product. Zo zijn er nogal wat verschillende teksten en indelingen op wijzerplaten te vinden. Hans zocht dan net zo lang tot hij van al die slechts uiterlijk iets afwijkende modellen toch een exemplaar had. Daartoe werden niet alleen uurwerkbeurzen maar ook verkooptentoonstellingen op gebied van elektra, auto's en auto-onderdelen, motoren en ook militaria bezocht.

Collectie blijft bijeen

Veel kennis had Hans in documentatie vastgelegd, maar hij had ook veel in zijn hoofd. Een paar jaar geleden ontstond het idee al deze kennis in boekvorm voor volgende generaties vast te leggen. De eerste aanzetten waren al gedaan maar helaas is Hans Helldörfer te vroeg overleden om deze publicatie te realiseren.

Over een groot deel van de verzameling waren reeds goede afspraken gemaakt, zodat deze stukken bij elkaar blijven. De bedoeling is dat deze collectie voor studiedoeleinden beschikbaar komt.

Wij missen in Hans Helldörfer een bijzonder aimabel mens en een fijne klokken-vriend. Zo zal hij in onze herinnering voortleven.

Venema Antiques

IN- EN VERKOOP VAN O.A.:

**KLOKKEN
SCHILDERIJEN
MEUBELEN**

Rijksweg 17
6996 AA Drempt / Holland

Telefoon 0313 - 412537
E-mail: janvenema@planet.nl

Openingstijden:
maandag / vrijdag
9.00-18.00 uur
zaterdag
9.00 - 16.00 uur

M.H. Schreurs, antiquair

RIKSGEDIPLOMEERD UURWERKMAKER
STADSUURWERKMAKER

Catharinastraat 40-42
4811 XJ BREDA
Tel./Fax +31 (0)76 5219024

Geopend:
maandag t/m vrijdag 09.00 tot 18.00 uur en zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

Door: Gemke W.M. Jager

In memoriam

Geschokt waren wij door het zeer plotseling overlijden van onze Klokkenvriend, Hans Helldörfer, afgelopen augustus. Samen met Hans en Loek Rijsenbrij was het museum intensief bezig met de voorbereidingen voor de expositie over autoklokjes. Hans zou de vooroorlogse periode van de klokjes voor zijn rekening nemen. In juli was hij nog in Schoonhoven en niets wees erop dat wij zo snel afscheid moesten nemen. Wij herinneren hem als een bescheiden en sympathiek man met een passie voor uurwerken en een indrukwekkende, veelzijdige kennis op dat gebied.

Ger Boonstra met pensioen

Per 1 oktober jl. heeft het museum afscheid genomen van Ger Boonstra. Hij is in de periode 1986 tot 2008 als hoofd presentatie werkzaam geweest in het museum en was sfeerbepalend voor zowel het museum als zijn medewerkers. Vele exposities zijn door hem vormgegeven. Daarvan is een groot aantal samen met Klokkenvrienden ingericht, zoals Schatten van Vrienden, Torenuurwerken-tijd voor iedereen, Met Franse Slag (Comtoiseklokken) en Christiaan Huygens-revolutie in tijdmeting.

Wij zullen zijn creatieve, geduldige en warme persoonlijkheid missen. Zijn opvolging wordt begin volgend jaar in gang gezet.

Expositie 'OP TIJD OP WEG'

Onder de titel 'Op tijd op weg' is er van 16 december 2008 tot en met 17 mei 2009 een unieke tentoonstelling van autoklokjes in Schoonhoven. Voor het eerst houdt een Nederlands museum een expositie van deze bijzondere soort klokjes. De objecten komen uit privé-verzamelingen en zijn nooit eerder getoond. De tentoonstelling laat het hele scala van autoklokjes zien, van de allereerste modellen met veeruurwerk uit het begin van de vorige eeuw tot de elektronische uurwerken.

In de beginjaren van de auto is een klokje vanzelfsprekend een accessoire, dat afzonderlijk aangeschaft moet worden. De prijs is dan ook fors. Voor een in koper gevat eendaags uurwerk moest 19 gulden worden neergeteld. Voor een klokje dat een week loopt zelfs 29 gulden. Later worden klokjes in dure auto's standaard, maar nog heel lang moeten ze met de hand worden opgewonden.

In de jaren veertig worden de elektrische systemen van auto's beter en kan het elektrische klokje worden ontwikkeld. Soms is het ondergebracht in de snelheidsmeter, soms is het een apart instrument op het dashboard. Voor de goedkopere auto's blijft de klok een los accessoire dat door fabrikanten als

Smith, VDO, Motometer en Jaeger wordt aangeboden. Er zijn zowel universele modellen als types speciaal voor bepaalde auto's. Wie geen extra gat in zijn auto wil maken, kan een binnenspiegel met ingebouwd klokje kopen.

De komst van de elektronica brengt een omwenteling in de techniek van de dashboard instrumenten. Het kwartsklokje doet zijn intree, eerst analoog en later steeds meer digitaal. Tot slot verhuist de tijdsaanduiding naar een andere plaats, meestal als led schermje bij de radio of de boordcomputer. De prijs is inmiddels zo gedaald dat het klokje in vrijwel iedere auto standaarduitrusting is.

Het museum wil met deze expositie een breed publiek aanspreken, dat via de autoklokjes ook kennis maakt met de rest van de collectie uurwerken (en zilver). Publicatie: Bij de tentoonstelling verschijnt een MUSEUMTIJDSchrift, auteur: Erik Glasius. Prijs: € 1,50.

Opening

Alle Kokkenvrienden zijn van harte uitgenodigd op de opening op maandag (!) 15 december 2008 om 16.00 uur door de heer mr. G. van Woerkom, hoofddirecteur van de ANWB.

*Afb. 1
Autoklokje elektrisch, groot formaat, in een Amerikaanse Ford*

Dynamiseringsproject

Het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum heeft subsidie gekregen van het VSB fonds om een marketingstrategie en uitvoeringsplan te ontwikkelen in samenwerking met Leisure Result uit Gouda. Het VSB fonds wil erfgoedinstellingen meer kans geven zich te ontplooiën en nieuw publiek te bereiken, naast de traditionele bezoekersgroepen. Op die manier wordt het maatschappelijk draagvlak vergroot en de continuïteit op lange termijn beter gewaarborgd. De uitnodiging van het VSB fonds komt voor het museum op een uitgelezen moment. Na jaren van interne verbouwingen en verbeteringen is dynamisering en een externe aanpak naar de markt toe een noodzaak om het museum verder te professionaliseren. De inkomsten en het bezoek vertonen de laatste jaren geen echte stijging. Wil het museum zijn ambities waarmaken dan is verandering op vele fronten noodzakelijk. Het meest urgent is verandering op het gebied van marketing

en communicatie. Belangrijke vragen tijdens het dynamiseringsproject zijn: wat wil het museum zijn voor wie? Hoe gaat het museum dat realiseren? Kortom, wat is de gewenste situatie in 2014? Het doel is een structurele versterking tot stand te brengen en het museum toekomstproof te maken. In januari 2009 start het museum met de implementatie van de nieuwe plannen.

Jaeger Le Coultre in museum

In oktober vond een bijzonder succesvol evenement plaats in het museum. Jaeger - Le Coultre vierde voor relaties zijn 175ste verjaardag samen met juwelier Schaap & Citroen (vestigingen Amsterdam, Utrecht en Rotterdam). Topkok André Verdam en zijn team hadden de begane grond, zowel buiten als binnen feestelijk gedecoreerd. Jaeger - Le Coultre presenteerde een deel van de huidige collectie horloges, drie modellen van de Atmos klok en onthulde ook de jubileumcollectie, waarvan vooral het Tourbillon-horloge indruk maakte. Uiteraard kregen alle genodigden een rondleiding door de Klokkenzaal, die voor velen een aangename verrassing was. "We komen terug" was een veelgehoorde opmerking!

PROGRAMMA

Tentoonstellingen, presentaties en evenementen

** 3 oktober 2008 t/m 18 januari 2009*

R125, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt

** 16 december t/m 17 mei 2009*

OP TIJD OP WEG, 100 jaar autoklokjes

** Maandag 15 december: 16.00 uur*

Opening tentoonstelling Autoklokjes

Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkemuseum

Kazerneplein 4

2871 CZ Schoonhoven

Tel. 0182-385612

info@ngzkm.nl

www.ngzkm.nl

Openingstijden: di. t/m zo. 12.00 tot 17.00 uur

1^e Kerstdag, Nieuwjaarsdag en Koninginnedag: gesloten

VERENIGINGSNIEUWS SCHOONHOVEN

Door: ir A.M.J. Schueler

Na de laatste algemene jaarvergadering is er een werkgroep thematentoonstellingen in het leven geroepen die direct aan de slag is gegaan met de expositie over autoklokjes die in december wordt geopend.

Algemene jaarvergadering zaterdag 18 april 2009

Aanvang: 11.00 uur

De jaarvergadering van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven wordt gehouden op 18 april 2009 in het museum, Kazerneplein 4

Deze jaarvergadering is alleen toegankelijk voor leden van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven.

LEZINGEN

** Zaterdag 31 januari 2009 (datum is gewijzigd)*

Aanvang: 14.00 uur

De heer J. Beringen houdt een presentatie over: "De ontwikkeling van de marinechronometer van 1714 tot 1942".

** Zaterdag 18 april 2009*

Aanvang: 14.00 uur

Zoals gebruikelijk is er na de algemene jaarvergadering een lezing gepland.

Dit keer zal de heer R. Klip een voordracht houden over elektrische uurwerken.

De Lezingen zijn toegankelijk voor alle leden van de Verenigingen die tezamen de IFederatie Klokkenvrienden vormen en vinden plaats in het Goud-, zilver- en Klokkemuseum, Kazerneplein 4 te Schoonhoven of in een locatie vlak in de omgeving. De jongste informatie hierover vindt u onder <http://www.fed-klokkenvrienden.nl>

Zoals op de laatste jaarvergadering is besproken, wordt de leden de mogelijk geboden om objecten op de Rikketikbeurs te verkopen en wel via de stand van de Klokkenvrienden. Op de dag van de beurs dient u het voorwerp mee te brengen en u moet zelf aanwezig blijven. De uitgebreide voorwaarden waarop hierover vindt u onder <http://www.fed-klokkenvrienden.nl> onder het punt agenda van de federatie. U kunt zich tot minimaal een week voor de beurs aanmelden bij het secretariaat, de heer de Graaf, zie blad 2 van dit nummer.

STUDIEGROEP OPENBARE TIJDSAANDUIDING (S.O.T)

Door Th.M. Schueler-Luijben:

Op 6 september vond de vergadering van de studiegroep plaats in Maastricht. Ons lid John Oldenbeuving heeft het voor elkaar gekregen dat we het torenuurwerk in het Dinghuis, een zeer oud gebouw van de stad, mochten bezichtigen. Op de vierde verdieping bevindt zich een van de oudste torenuurwerken van Nederland, men schrijft het toe aan Henric van Toren en het is vervaardigd in 1396.

Het bestaat uit een gaand werk en een slagwerk, opgebouwd binnen een kooiframe met vier gotisch geprofileerde hoekstijlen. Het gaand werk heeft een spillegang, oorspronkelijk lopend op een wiel met 27 stiften en met een slinger van 2,80 meter. Het uurwerk is in 1987 gerestaureerd en geëlektrificeerd. De slinger heeft nu een lengte van 1,80 meter.

Het torenuurwerk in het Dinghuis en dat in de Hervormde Kerk te Winkel van ca. 1420 gelden als de oudste nog bestaande uurwerken in Nederland.

Van het Dinghuis is het maar een korte wandeling naar de Sint Servaaskerk. Ons lid Ruud Mestrom had de heer Frank Steijns (stadsbeiaardier van Maastricht) bereid gevonden om een rondleiding geven in de bovenruimten van deze kerk. Heel verwonderlijk is de keizerzaal, een prachtige geweldige ruimte met een schitterende

betegelde vloer in vele motieven. Frank gaf hierbij enthousiaste uitleg. Daarna was wat klimwerk nodig om de carillontoren te bezichtigen. Frank, die normaal zaterdags op het stadhuiscarillon speelt, had toestemming gekregen om deze keer op het carillon van de Sint Servaaskerk te spelen. Het was fantastisch om te zien en te horen hoe deze gedreven man onze verzoekstukken op de beiaard speelde.

Tot slot de vergadering in de Kanunnikenkelder van de Sint Servaaskerk waar zich de speeltrommel uit 1770 bevindt van het uurwerk dat tot 1955 in de, toen afgebrande, middentoren heeft gestaan.

MUSEUMNIEUWS ZAANDAM

Door: C.A. Grimbergen

Tentoonstelling

De thema-tentoonstelling over de Nederlandse bijdrage aan de ontwikkeling van de scheepschronometer ten behoeve van plaatsbepaling op zee "Het vinden der Lengten van Oost en West – Nederlandse bijdragen aan de tijdmeting en plaatsbepaling op zee", werd op zaterdag 11 oktober officieel geopend met een ontvangst in het Zaans Museum. Na een toelichting van de organisator van de tentoonstelling, Carel Hofland, over de getoonde collectie, hield de heer Jeroen Mohrmann van het Instituut van Militaire Historie

TOINE DAELMANS LUIDKLOKKEN & TORENUURWERKEN

Wevestraat 30
5708 AG Helmond (Stiphout)
Telefoon: 0492-545577
Email: info@daelmans.com

Reparatie, revisie, verkoop
en levering van luidklokken
& torenuurwerk-installaties

een inleiding over "Tijdmeting en Cartografie". Daarna was er gelegenheid om in het museumgebouw de tentoonstelling te bekijken en onder het genot van een hapje en drankje te discussiëren. Inmiddels heeft er op 1 november al een geanimeerde ontvangst plaatsgevonden van de Nederlandse Sectie van de AHS met een rondleiding door Carel Hofland en Hans van den Ende. Op 12 november is de tentoonstelling bezocht door een gezelschap van de Stichting "Nederlandse Kaaphoorn-vaarders". Van de tentoonstelling is een brochure (Nederlandstalig, 37 pag, 53 afb kleur) verkrijgbaar (16,90 euro) in het museum.

Recente aanwinsten

Recentelijk verblijdde de Vereniging Vrienden het Museum van het Nederlandse Uurwerk met de schenking van twee interessante klokken, te weten: een zogeheten "Pofferklok" en een kalenderuurwerk van Pauwes Patent. Voorafgaand aan de schenking zijn de beide uurwerken vakkundig gerestaureerd.

De "Pofferklok" is een staande klok met ronde glazen wijzerplaat gevat in een kap, die wel iets wegheeft van een Brabantse muts of 'poffer'. Dit verklaart de bijnaam van de klok, die wordt toegeschreven aan de Eindhovense maker Antonius van Bussel (werkz. ca. 1785). Samen met de Brabantse staartklok van Cors. Goossen & Marts Smolders, Geertruydenberg en een Zuid-Nederlandse staande klok gesigeneerd "Wouman, Temsche" (ten zuiden van Antwerpen) is de Zuid-Nederlandse klok-

Kalenderklok van Pauwe's Patent

kenmakerij thans beter vertegenwoordigd in de vaste presentatie van het museum. De kast van de staande klok is uitgevoerd in vruchtboomhout en voorzien van gestoken opzetstukken in de vorm van een bloemenmand met twee guirlandes, die de ronde kap omlijsten. Uitzonderlijk is de schrob-bak (-plank) die steunt op pootjes in de vorm van kindervoetjes. De vormgeving van de kast is karakteristiek voor het classicisme van rond 1800. De klok heeft een ééndaags uurwerk. Een curieus detail is de schrijfwijze op de glazen wijzerplaat van het uurcijfer 4 als IV i.p.v. de gangbare "klokkenvier" IIII. Museum Kempenland te Eindhoven

C. Spierdijk als directeur van Pauwe's met aan de wand het gepatenteerde kalenderuurwerk (1939)

*(links)
Staande klok toegeschreven aan Antonius van Bussel, Eindhoven*

Friederichs, uw partner in winkel en werkplaats.

FRIEDERICHS BV

HORLOGE & KLOK
FOURNITUREN

TOSHIBA BATTERIJEN

ESA RUILUURWERKEN

GOUD & ZILVER
FOURNITUREN

GEREEDSCHAPPEN
& MACHINES o.a.

ELMA
BERGEON
METTLER
GREINER-VIBROGRAF
HERAEUS
RENFERT
ETIC
MULTIFIX
WALDMAN

WEKKERS, KLOKKEN
& HORLOGES o.a.

KIENZLE
PETER
ESGE
SCHMECKENBECHER
HANHART
EUROPA
ELITE
SCHMID-SCHLENKER
BARIGO
CLAUDIO CALLI

HAGERTY
ONDERHOUDS-
MIDDELEN VOOR
GOUD EN ZILVER

Stand Jaarbeurs
Beatrixgebouw 2E 515.
Tel.: (030) 2941501
Fax: (030) 2944214

Nijverheidsweg 15,
Postbus 16,
2100 AA Heemstede
Tel.: (023) 5232723
Fax: (023) 5232740

beschikt over vergelijkbare, hoewel rijker-gedecoreerde klokken (1981.08.20 en 1987.02.01) van Van Bussel.

Van geheel andere aard is het kalenduurwerk van Paauwe's Patent van omstreeks 1939. Het kalenduurwerk is gevat in een ronde metalen ombouw, uitgevoerd in mat zwart, waarmee de verchromde wijzers en uurtekens goed contrasteren. Drie uitgespaarde vensters geven respectievelijk dag, datum en maand weer. Het uurwerk is in opdracht van de Vriendenvereniging gerestaureerd door Chris Gerrits. Een identiek kalenduurwerk staat afgebeeld in de publicatie "Werken en Streven van Paauwe's Patent" (Amsterdam 1939) (overdruk te koop in de museum-bookshop). Deze klok prijkt op een foto boven het bureau van C. Spierdijk jr. (1902-1996), de toenmalige directeur van de firma Paauwe's Volautomatische Kalenduurwerken N.V., die gevestigd was aan de Bloemgracht 135 te Amsterdam. (Zie: J. Zeeman: "In memoriam: Nestor van de Nederlandse schrijvers over klokken overleden" (Tijdschrift nr. 4 (1996)), Pieter Johannes Paauwe maakte naam met de in 1936 aangekondigde uitvinding van een mechanische kalendervoorziening op klokken. In 1937 werd hem patent verleend, waarop hij Paauwe's Volautomatische Kalenduurwerken N.V. oprichtte. Tussen 1947 en 1975 werd het bedrijf voortgezet onder de naam NUFA (Nederlandse UurwerkFabriek) en sedert 1975 als NEDKLOK. Eerder verwierf het museum reeds kleinere kalenderwerkjes van Paauwe's Patent alsmede enkele bureaunklokjes van de firma NUFA. Voorbeelden van het Paauwe's Patentmechanisme zijn voorts te vinden in het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum te Schoonhoven.

Filmopnamen

Op 30 juni jl. vonden in het Museum van het Nederlandse Uurwerk filmopnamen plaats voor een DVD over de Europese satelliet Galileo. De productie is een initiatief van The European Space Agency (ESA) te Noordwijk. De documentaire schetst de geschiedenis en het belang van de plaatsbepaling op zee. De opnames in het museum gaan in op de belangrijke bijdrage van John Harrison. Presentator Ronald Top (vooral bekend van Discovery Channel) lichtte zijn pionierswerk voor de ontwikkeling van de scheepschronometer toe vanuit de horlogemakerswerkplaats en de Zaankamer. De regie was in handen van Massimo Sabbatini. Cees Dekker tekende voor camera, licht en geluid, terwijl de productie werd waargenomen door Melanie Cowan. De DVD is gemaakt voor de Europese markt en zal binnenkort ook te zien zijn in het museum.

In 2005 verleende het museum overigens ook al medewerking aan opnames voor Birtwistle's Clocks, een tien minuten durende documentaire over de vijfdelige compositie "Harrison's Clocks" (1998) van Harrison Birtwistle. De vijf delen zijn geïnspireerd door de vijf experimentele

scheepschronometers van John Harrison. Voor deze documentaire gebruikte regisseuse Nelleke Koop voornamelijk opnames van lopende raderwerken.

De Boekenhoek

Vanwege de nog steeds lopende tentoonstelling wordt de uitgebreide literatuur over scheepschronometers nog een kwartaal aangehouden. In het vorig nummer van het TIJDSchrift werd ingegaan op boeken die dit onderwerp uitdiepen.

Bestuur

Inmiddels heeft een aanzienlijk aantal wijzigingen in het museumbestuur plaatsgevonden. Zoals al eerder gemeld (zie Museumnieuws 07/4) treedt Carel Hofland sinds 1 juli 2007 op als directeur bij het MNU. De periode van een half jaar is inmiddels verlengd, waardoor Carel formeel moest afzien van penningmeesterschap. Michiel van Hees treedt sinds september 2008 op als penningmeester. Hij wordt opgevolgd door Carel Meddens die het secretarisschap op zich heeft genomen. In het Museumnieuws 08/1 werd al melding gemaakt van een subsidie voor het realiseren van een Informatieplan. Dit plan is per 1 juni 2008 uitgebracht en op basis daarvan is een aanvraag gedaan voor het tot stand brengen van een via INTERNET toegankelijk Virtueel Klokkenmuseum.

Gegevens over het museum zijn ook te vinden op het INTERNET via de website van het Museum: <http://www.mnuurwerk.nl> en via de website van de Horological Foundation: <http://zaandam.klokkenmuseum.info>

Historische gegevens van Nederlandse uurwerken en voorbeelden uit museale en particuliere collecties zijn te vinden op de website <http://www.tijdvoorklokken.nl>.

Museum van het Nederlandse Uurwerk

Zaanse Schans – Zaandam

Tel.: 075-61 79 769

Openingstijden: 1 November t/m 31 Maart:

Zaterdag en Zondag van 11.00 -17.00 uur.

1^e Kerstdag en Oud & Nieuw gesloten.

VERENIGINGSNIEUWS ZAANDAM

Door: W. van der Krogt

Aan het vorige nummer van TIJDSchrift heb ik geen bijdrage geleverd en ik ga proberen om dit nu goed te maken.

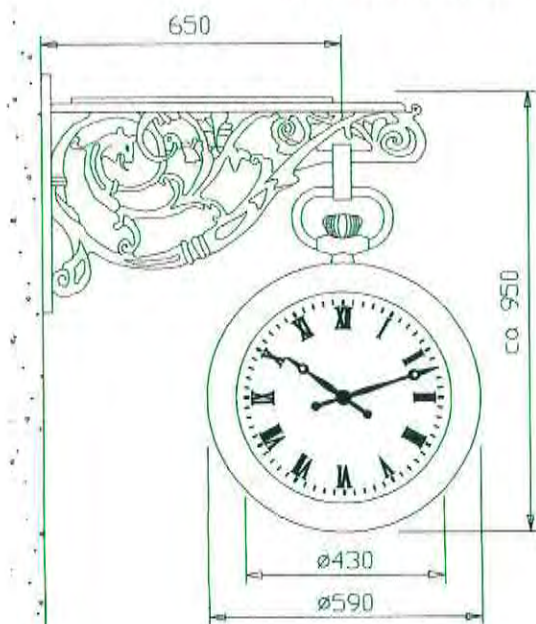
van Os Uurwerken

*Als een uurwerk meer
aangeeft dan alleen de tijd*

N.J.U. Erkend

*Verkoop van uurwerken - Reparatie en Onderhoud
Leverancier van buitenklokken*

Dubbelzijdige Boulevardklok

*Hoogte : 3,40 m
Wijzerplaat : Ø 60 cm
Constructie : gietijzer
Kleur : antiek groen*

Vestzakhorloge

*Toepassing : Buitengebruik
Uitvoering : Dubbelzijdig DCF
Kroon en beugel : Messing uitvoering gepolijst
Verlichting : TL rond
Materiaal behuizing : Dubbelwandig aluminium
Kleur behuizing : Kleur Rall in overleg
Type wijzerplaat : Romeinse indeling
Kleur wijzerplaat : Wit met zwarte opdruk
Leesafstand : ± 75 meter
Voeding : 220 volt*

van Os Uurwerken - Bisschopsmolenstraat 235 - 4876 AM Etten-Leur - Tel/Fax: 076-5037822
e-mail: van.os.uurwerken@planet.nl voor meer info: www.vanosuurwerken.nl

Heeft U nog vragen, wij zitten slechts één telefoontje van U vandaan

Om te beginnen de Algemene Ledenvergadering van 19 april 2008. Het belangrijkste nieuws uit deze vergadering is het besluit om de bijdrage de komende jaren stapsgewijs te verhogen. Dit in verband met de hogere kosten van TIJDSchrift, dat met ingang van het volgende kalenderjaar in full-colour zal worden uitgegeven. De bijdrage voor 2009 is vastgesteld op € 22,50 en voor 2010 op € 25,00.

Na de medefinanciering van de klok van Salomon Coster zijn we dit jaar in staat geweest om de aankoop en restauratie van een zogeheten Brabantse pofferklok te bekostigen. Deze klok is inmiddels klaar en heeft nu een mooi plekje in de voorkamer van het museum gekregen.

Het was de schrijver dezes al jaren een doorn in het oog dat voor het aflezen van de tijd in het museum gebruik werd gemaakt van een kwartsklok. Weliswaar van Nedklok, dus een Nederlands bedrijf, maar toch... Toen zich de gelegenheid voordeed om een elektrische wandklok met kalendermechanisme van Paauwe (het bedrijf waaruit uiteindelijk Nedklok is ontstaan) te kopen, is direct toegehaapt. Na het uitvoeren van de nodige restauratie én reparatie is de klok op 21 oktober officieel overhandigd aan het museum en terstond opgehangen. Zie ook de rubriek Museumnieuws.

Klokcontactbijeenkomsten

Bij het verschijnen van dit nummer is de eerste klokbijsamenkomst van dit jaar inmiddels verleden tijd. De volgende bijeenkomst vindt plaats op:

* zaterdag 14 maart 2009

onder leiding van Henk Houkes, uurwerkmaker te Schagen

De bijeenkomst begint om 10.00 uur en duurt tot ca. 12.30 uur

Het doel van deze bijeenkomsten is om ervaringen uit te wisselen. Indien u een probleem heeft met betrekking tot, bijvoorbeeld, de herkomst, ouderdom of technische gebreken van een uurwerk, dan geeft een bezoek aan deze bijeenkomsten misschien de oplossing. Indien mogelijk wel het uurwerk meenemen. De bijeenkomsten vinden plaats in het Museum van het Nederlandse Uurwerk, Kalverringdijk (Zaanse Schans) te Zaandam. In verband met de beperkte plaatsruimte in het Museum zijn de bijeenkomsten alleen toegankelijk voor de leden van de Vereniging Vrienden van het Museum van het Nederlandse Uurwerk.

Door: K. Roscam Abbing

Op zaterdag 27 december, om 13.30 uur, is er in De Engel weer de al bijna traditionele 'oliebollenbijeenkomst'. Ons lid Wim Hodzelmans zal een presentatie verzorgen over 'Gieten en afstemmen van bellen', een vakgebied waarop Wim een internationaal erkende autoriteit is. Na een korte pauze zal Wim nog een korte voordracht houden over speelrollen (met héél véél kleine gaatjes en pen-netjes).

Vervolgens zal ons bestuurslid Paul Kersten een voordracht houden over 'Strasser und Rohde'.

KLOKKENVRIENDEN

Hebt u er wel eens over gedacht om aan het museum waarmee u bevriend bent eens iets moois cadeau te doen? Een interessant stuk uit uw verzameling, een waardevol boek of een mooi stuk gereedschap, uw documentatie? Er zijn verschillende mogelijkheden om dit voornemen uit te voeren. Overleg daarover eens met het museum in kwestie en maak ze blij!

Maar er is meer!

Uw museum is een ANBI-instelling en dat staat voor: Algemeen Nut Beogende Instelling. Sinds 1 januari 2006 zijn goede doelen die gerangschikt zijn door de Belastingdienst als ANBI organisatie geheel vrijgesteld van schenkings- en successierechten. Bovendien zijn giften aan deze instellingen aftrekbaar voor de Inkomsten of Vennootschapsbelasting. Dat is een prettige bijkomstigheid want het gaat ook over giften in natura, uw klok dus!

Ingezonden door Loek Schueler (voorzitter van de Vereniging van Vrienden van het (goud- zilver- en) klokkenmuseum te Schoonhoven.

Kleine annonce

Aangeboden: Ambachtelijk handgeknoopt knobbelkoord voor uw antieke klok. Vlaskoord of hennepkoord in de kleur naturel of groen. Diameters van 4 tot 9 millimeter.

M. Penso, tel. 055 - 576 84 26, bij voorkeur tussen 17.00 en 19.00 uur.

v.d. GEVEL FOURNITUREN & GEREEDSCHAPPEN

- Fournituren voor zowel moderne als antieke klokken
- Alle handgereedschappen en machines.
(o.a. het gehele Bergeon-assortiment)
- Schoonmaakvloeistoffen.
- Zeer groot assortiment opwindveren.
- Complete uurwerken.

VOF v.d. GEVEL FURNITUREN & GEREEDSCHAPPEN

Zellerstraat 102
5011 ES Tilburg
Telefoon: 013-4553963
Fax: 013-4553225

MOUTHAAN ANTIEKE UURWERKEN

Speciaalzaak voor de restauratie & verkoop van antieke uurwerken,
is op zoek naar een:

KLOKKENMAKER M/V

Wat bieden wij: Een goed geoutilleerde werkplaats en een prettige werkomgeving in 't Gooi.

Wat vragen wij: Een vakdiploma, werk-ervaring, een niet-roker, flexibiliteit, vasthoudendheid, leergierigheid en een goed humeur.

Heb je zin, spreekt dit je aan?

Maak dan een afspraak en kom langs!

Ben je toe aan wat anders?

Schrijf een brief of stuur een e-mail!

Wil jij je eerst oriënteren?

Bezoek dan onze website!

Of bel op en vraag naar Geert Mouthaan.

Adres:

Mouthaan Antieke Uurwerken,

Marktstraat 32, 1411 EA NAARDEN.

Telefoon: 035-694.08.43

WWW.MOUTHAANKLOKKEN.NL INFO@MOUTHAANKLOKKEN.NL

Rijksstraatweg 167
7391 ML Twello
Tel 0571 273951

Zie onze uitgebreide website:
www.melenhorst-antiek.nl

**Enorme keuze in
allerlei antieke
klokken.
Allen deskundig
gerestaureerd.**

**Onder andere:
Comtoises
Friese klokken
Lantaarnklokken
Pendules
Reiswekkers
Schoolklokken
Staande klokken
Tafel klokken**

**Eigen restauratie
atelier voor meubelen
en klokken.**

BOEKEN OVER KLOKKEN, TORENUURWERKEN, HORLOGES

Onlangs is het laatste deel verschenen van de dertiendelige serie

Antieke Hollandse Klokken door Herman Bossink,

UITZONDERLIJKE HOLLANDSE KLOKKEN deel D

183 pagina's, gebonden, 30 x 21 cm. Prijs €125.00.
Met talloze duidelijke kleurenfoto's van unieke Hollandse klokken.

Dit bijzondere werk is van onschatbare waarde voor het uurwerkenvak, voor restaurateurs, verzamelaars en liefhebbers.

De overige delen zijn momenteel niet leverbaar;
herdrukken verschijnen in de loop van de komende jaren.

Boekhandel

van de moosdijk bv

Wilhelminaplein 8 5711EK SOMEREN www.moosdijk.com

Tel 0493 496370 – e-mail info@moosdijk.com – fax 0493 493549

Peter Zwaanenburg

Antiquair-uurwerkmaker

**Inkoop en verkoop van
antieke klokken en barometers**

Restauratie wordt verricht
in eigen werkplaats

Openingstijden:
dinsdag t/m vrijdag
12.00-17.30
Zaterdag
13.00-17.30

Groenmarkt 36
3311BE Dordrecht
tel. 078 6141537

Uitnodiging

Tijdens de weekenden van
13/14 en 20/21 december 2008
(telkens op zaterdag én zondag)
stellen wij van **10.00 tot 18.00 uur**
onze ruimten voor u open.
Wij tonen middels een speciale en
smaakvol aangeklede presentatie
onze collectie antieke klokken en
meubelen, aangevuld met de
nieuwste acquisities.
U bent van harte welkom.

Alle informatie staat
op onze website:

www.hanskreft.com

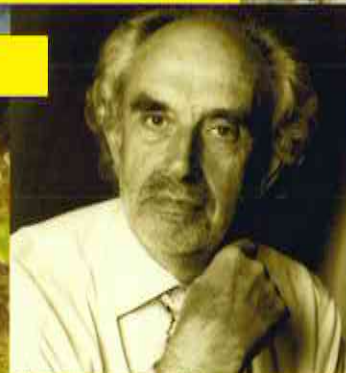

*Pendule religieuse, gesigneerd Thuret à Paris,
ca. 1670, hoogte 40 cm.*

OPEN HUIS BIJ HANS KREFT

IN DECEMBER

Vanzelfsprekend bent
u ook buiten deze
open weekenden
van harte welkom!
Dan graag vooraf even
bellen of mailen.

HANS KREFT
ANTIEKE KLOKKEN

Sinds 1971

Dorpsstraat 25 - B-3910 Sint-Muibrechts-Lille (Neerpelt)
(7 km van de Nederlandse grens onder Valkenswaard)
Telefoon +32 (0)11 61 13 25
Mail: info@hanskreft.com
Website: www.hanskreft.com

Een Duitse renaissance verguld bronzen tafelklok, hoogte 7 cm

RICHTPRIJS €7.000 - 10.000

Sotheby's EST. 1744

Property from Royal and Noble Families

VEILING 17 DECEMBER 2008 | INL. JOS MEIS 020 550 2229 | DE BOELELAAN 30 1083 HJ AMSTERDAM | SOTHEBYS.COM